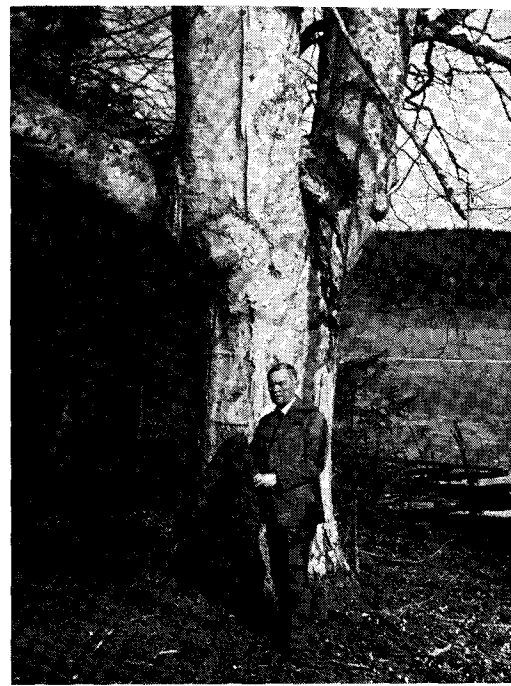

*Jägmästare Thorvald Grinndal
vid Ombergs största bok.*

Barndomsår på Omberg

Av Stig Grinndal

Hösten 1915 upphörde verksamheten vid Skogshalls Skogsskola i Södermanland för att överföras till Omberg. Detta innebar att min far, jägmästare Th. Grinndal, fick bryta upp med sin familj för att flytta söderut och installera sig på gamla Höje.

I skymningen en oktoberdag anlände min yngre bror Hans och jag tillsammans med en barnjungfru till Hästholmens station, där Far var nere och mötte oss. Storögd betraktade vi Vättern för första gången med dess till synes oändliga vattenyta och med undran blickade vi bort mot Berget, som Far pekade ut för oss och som skulle bli vårt nya hem.

På Skogshall hade familjen varit trångbodd, då bostaden där även skulle inhysa ett dussin skogselever plus tjänstefolk för båda hushållen. Det var därför en avsevärd skillnad att komma till gamla Höje, där vi kunde breda ut oss åt alla håll i väl tilltagna utrymmen. I bottenvåningen låg bl. a. tre rum i fil med en enorm matsal i mitten, och jag brukade längre fram roa mig med att skjuta prick med luftgevär genom alla gemakerna på ett uppstoppat älghuvud som hängde på väggen längst bort. Bortom dessa rum fanns dessutom åt vardera hållet ytterligare svängrum. Under huset löpte en fasansfull källare med valv och gångar och prång, och där i mörkret hade travats allsköns bråte från tidigare generationer av invånare. Ja, kanske ända bort till figurerna i Bruden på Omberg, denna utsökta pigroman som en gång förde in Omberg i litteraturhistorien. Far ordnade snabbt med att folk kom och rensade detta augiasstall, och det var en operation jag följde med stor inlevelse.

Höje jägmästareboställe, uppfört 1922 sedan det gamla brunnit ner.

På gamla Höje saknades naturligtvis alla s. k. bekvämligheter och jag minns vilket arbete tjänsteflickorna eller "jungfruarna" hade att elda i alla kakelugnar under den kallare årstiden. På morgnarna kom de släpande med vedtravar i sina förkläden, som de lät falla ned med ett brak framför luckorna, och detta blev ett välbekant ljud som väckte mig likt en revelj. Liksom i gamla trähus på landet var det nattetid ett fasligt suckande i väggar och på vinden och ett evigt knirrande och knarrande i trappor och golvtilljor. Men så småningom vande vi oss vid dessa husets osynliga andar.

Två kungar på besök

När gamla Höje byggdes vet jag faktiskt ej men man kan väl gissa på någon gång under första hälften av 1800-talet. Tidigare låg på samma plats en bostad för djurvaktaren, och på gamla Höje fanns en minnestavla från ett besök av Konung Adolf Fredrik. Jag minns nu bara brottstycken ur texten: "Den... 17... en glädjefull dag, då denna ringa herdekoja var förvandlad till ett konungahus... Deras Majestäter Adolf Fredrik... med egna händer och egna skott fällde femton djur". Och så slutklämmen "Vandringsman frukta Gud och ära Konungen". Denna tavla var mycket sober och smakfull men förstördes tyvärr vid branden 1921. Något sekel efter Adolf Fredrik kom Oskar II på besök, och då lät jägmästare Sjögren hugfästa detta med en ny tavla. Denna var emellertid så prålig med guldtext och förgyllda krusiduller, att mina föräldrar förpassade den till ett uthus där den undgick förödelse. Den finns därför nu att beskåda hos scouterna på nya Höje.

Den hösten vi drog in i vårt nya hem dignade träden av all slags frukt, ja t. o. m. äkta valnöt fanns där, och detta var för Hans och mig något av Edens lustgård. Vi började sedan undersöka environgerna allt längre hemifrån, och en dag knatade jag i min ensamhet för första gången upp på Hjässan. Jag var helt oförberedd på vad jag skulle finna däruppe, men den syn som då mötte mig var så överväldigande för mitt barnasinne att jag aldrig glömmer den. Det var ett stilla höstdis och aldeles lugnt och nedanför bredden Vättern ut sig väldig och majestätisk, västerut gick det ej att urskilja något land och jag tänkte att sjön måste bära iväg utan gräns långt in i det okända. Aldrig någonsin har jag varit med om en sådan naturupplevelse som denna grå höstdag från Hjässans anspråkslösa 263 m över havet.

På den tiden när vi kom till Omberg var vägnätet föga utvecklat, och av någon längre sträcka var väl endast vägen förbi Höje—Skogsskolan—Hjässatorget—Stocklycke och fram till V. Djurledet och Turisthotellet någotsånär framkomlig med hästskjuts. Resten var mest kostigar, stråk för timmersläp samt rågångar. Min far medförde från Skogshall en motorcykel med sidvagn av märket Royal Enfield, inköpt 1913, och med denna gjorde han snabbt upptäcktsresor kors och tvärs över Berget. Ofta fick jag följa med som balansvikt på dessa strapatsrika färder, och jag minns bl. a. en gång då vi skulle ta oss fram "sjövägen" till Borghamn. Det gick skapligt till Elvarum men där fick vi koppla loss sidvagnen och fortsätta med mig på bakpallen, som inte var annat än en vanlig paket-hållare. En annan gång forcerade vi backen upp till Hjässan, men då kunde jag inte hålla mig kvar där bak utan fick gå sista biten. Denna motorcykel var en verklig trotjänare, som fick fara fram över Berget på obanade stigar, över stock och sten sommar som vinter. Den var oöm och slitstark, och det är märkligt att man så tidigt kunde åstadkomma så pass tillförlitliga åkdon. Den hängde med till 1919, då Far sålde den till Bröderna Carling i Vadstena, och där såg jag den ibland köra omkring på gatorna som ett slags paketvagn.

Grindslant främjade vägbyggen

Far var angelägen om att sätta igång med vägarbeten, och man följde i stort de gamla lederna. De värsta krökarna rätades ut, vägkanterna breddades, vägbanorna jämnades ut, makadam krossades på platsen och vältades ned, ordentliga diken fick grävas o. s. v. Det var ett företag som fick ske inom ramen för Domänverkets begränsade anslag och delvis med hjälp av olika årskurser av skogselever. Som hjälp till bestridande av kostnaderna bidrog också en ej alltför populär "grindslant", som avkrävdes bilisterna vid Skogsskolans vägbom. För att underlätta vägbygget inköpte reviret omkring 1923 en traktor av märket Dinos, ett vidunder på larvfötter som stönade fram på kronoparken som en föregångare till senare tiders skogsmaskiner. En episod från vägarbetet minns jag särskilt, och det var när man gjorde ett skelettfynd i en grustäkt nära Höje. Detta fynd tydde på ett gammalt brott, och ett rykte visste berätta att en luffare "kommit bort" någon gång i det förflutna. Andra menade att det var en förrymd straffånge från kalkbrottet i Borghamn som råkat illa ut, och hur som helst blev gåtan aldrig uppklarad.

Efter första världskriget kom bilismen igång så sakteliga och en viss trafik kunde medges över kronoparken. En dag, jag tror det var sommaren 1919, ringde någon från Drottning Victorias uppvaktning och undrade om det gick att köra över Berget. Med viss tvekan svarade Far att det skulle nog gå bra. Mina föräldrar tyckte att någon uppmärksamhet måste visas majestätet, och så kläddes Hans upp i sin bästa sjömanskostym sedan han omsorgsfullt skrubbats ren, kammats samt försetts med en blomsterbukett. Därefter posterade sig familjen nere vid vägen i avvaktan på det kungliga ekipaget. Mina föräldrar var åtskilligt nervösa

över hur den lille gossen skulle uppföra sig men allt gick väl. Möjligen skulle man kunna anmärka på, att hans intresse fångades mer av den guldgalonerade chauffören än av högst densamma. Själv var jag för blyg för att hälsa på drottningen, men genom ett titthål i häcken kunde jag följa evenemanget. Bredvid Victoria satt en herre i hög stjärkrage. Han hette Verner von Heidenstam hörde jag senare.

Jag minns den första våren på Omberg, då ängarna kring Höje prunkade av sippor, blå, vita och gula och skotten från den egendomliga petasitesen började skjuta upp kring bäcken utanför vår trädgård. Mycket var nytt och märkligt i denna ymniga växtvärld med sällsynta orkidéer växande nästan in på knutarna. Redan på den tiden var ju Omberg upptäckt av turister, och sedan flera år fanns hotellen i Alvastra och Borghamn samt fröknarna Carlssons Järnvägshotell. Fram på försommaren när skolorna slutat började det främmande folket att visa sig, herrar i vita byxor, halmhatt och spatserkäpp samt damer i långa bomullsklänningar och parasoll. De kom oftast från Stockholm och talade ett ovanligt språk, som vi tyckte lät äventyrligt och högfärdigt. Det hade börjat bli ont om ett och annat, och de fina herrskapen gjorde sig "gemena" i de små röda stugorna i sina försök att ragga upp smör och annat matnyttigt. Familjernas små gossar, som mina kamrater och jag skulle leka med, bar snitsiga konfektionskostymer, och i jämförelse med dessa storstadens barn framstod vi som de hemvävda lantisar vi naturligtvis var. I hemlighet avundades vi dem deras självsäkra uppträdande och förslagna manér.

Annandag pingst förr i världen

Vårens stora begivenhet var naturligtvis Annandag pingst med den traditionella festen på Hjässatorget. Jag minns från de första åren hur det gick en jämn ström denna dag av cyklande och hästskjutsar upp till festplatsen, där man slog sig ned, packade upp matsäcken, hälsade på bekanta och beskådade dansen. De mer företagsamma klättrade upp på Hjässan för att se på utsikten. Ofta var denna festdag kombinerad med uppslutning från ideella föreningar, och Far var därför angelägen om att allsköns tingel-tangel och marknadsspektakel skulle vara bannlyst. Men så hände det sig något av de första åren att en jättedam — vad annars — hade myglat sig igenom kontrollens nålsöga för att påbörja sina seanser. Hon blev emellertid snabbt ertappad och bryskt avvisad, och jag erinrar mig hur hon satt på en sockerlåda bland spillrorna av sitt tält bittert gråtande. Det var en patetisk syn av mänsklig tragedi, och jag kände stort medlidande samtidigt som jag skämdes för min grymme far. En viss behållning fick jag dock av denna händelse, då det var första gången jag såg ett målat fruntimmer. Så småningom gav väl Far efter något för massans krav på skådespel och något av de sista åren på Omberg blev det fritt fram för Brazil Jack. Men det berodde visst på att Mor bönat för honom, då hon en gång som skolflicka hade svärmat för den mörklockige komedianten.

Ungdoms-porträtt av Marianne Grinndal, född Sellén. Hennes far var den kände läkaren och populärvetenskaplige författaren Hjalmar Sellén.

Min mor hade förvisso ett mycket gott hjärta, och hon ömmade även för andra än för kringresande artister. Hon var från Skogshall föregångaren av ryktet att besitta helande kraft, och någon sanning låg väl i detta. Som läkardotter hade hon sedan ungdomen ett säkert handlag med sjukvård, och hon kunde avhjälpa enklare krämpor samt rycka in vid olycksfall, födsel och död. För 50—60 år sedan var ju långtidsvården föga utvecklade, och här och var i stugorna låg kroniskt sjuka mer eller mindre utlämnade åt sig själva i hopplös väntan på sitt öde. Dessa "döingar" ömmade Mor mycket för, och jag minns hur hon ibland på morgnarna stökade nere i köket packande sin väska med mediciner, förbandsartiklar, litet mat och ibland en psalmbok om någon av hennes skyddslingar ville ha ett ord på vägen. Sedan gav hon sig iväg på cykel — eller spark vintertid — och kom tillbaka fram på förmiddagen med fattigsjukans lukt i sina kläder. Hon var på sitt sätt något av socialvårdare, själasörjare och hemsamarit med stänk av klok gumma. I rikt mått var hon de sjukas och betrycktas beskyddare, och hennes minne levde länge kvar sedan vi lämnat trakten. Ett indirekt erkännande så gott som något fick hon en gång av den myndige Doktor Thörnquist i Vadstena. Det var när en gumma från Ombergstrakten sökt honom för en ej alltför allvarlig åkomma och fick beskedet "Vad ska Ni hos mej och göra, när Ni har en så bra kvacksalvare därborta på Höje". En annan gång skämtade han att "hon stjal ju mina patienter". I verkligheten förhöll det sig tvärtom så att hon skaffade honom patienter genom att se till att folk som behövde vård också kom iväg till stan innan det blev för sent. Detta visste naturligtvis Thörnquist mycket väl.

Familjens urinvånare

När vi flyttade från Skogshall var min yngste bror Leif ännu ej född, utan han kom till världen först 1918 och är alltså den ende inom familjen, som kan räkna sig som urinvånare på Omberg.

Runt Höje finns omkring 15 ha öppen jord, och kronoarrendator var på den tiden Carl Lindén. Liksom övriga arrendatorer utförde han även körslor i skogen. Under sommaren hade man djuren på bete i skogen, och då de kunde ströva över hela Berget var det omtast ett besvärligt arbete att samla ihop korna för mjölkning om kvällarna. Det var många arbetstimmar som gick åt för detta bestyr, och ibland fick kvinnfolken sitta och mjölka i skenet av fotogenlyktor. Far var ej så förtjust i djurens skogsbete på grund av skador på plantorna, men bönderna höll länge envist på sin gamla rätt. Så småningom kom dock en uppgörelse till stånd genom att reviret ordnade med inhägnade betesmarker.

I slutet av 1916 började ransoneringskort att införas men vi hade något som kallades självhushåll och som innebar, att Lindén svarade för vår försörjning av mjöl, mjölk och smör, kanske annat också. För mjölken betalade vi 8 öre litern.

Efter Carl Lindéns död övertogs arrendet av sonen John, som dock även han är borta sedan flera år. Hans änka Astrid bor i den numera nedlagda folkskolan i liden nedanför Höje. Carl Lindéns dotter Ingrid gifte sig med Erik Rahm. De hade först Nyhagen och därefter Hästhagen, och som pensionärer bor de nu i Ombergs gamla stationshus. Ett stycke från Höje ligger Urbjörn, som arrenderades av Strelin. Sonen Evert är numera pensionerad och förestår utställningslokalen i Stocklycke. Såvitt jag vet är han den ende, som bor kvar uppe på Berget alltsedan vi kom dit hösten 1915. Bland andra urinvånare från tidigare år minns jag August Johansson på S. Djurledet. Han bodde tidigare på Schwarzwald och lär ha varit så okristligt stark att han bar en hundrakilosäck med säd på ryggen hela vägen från handelsboden i Väversunda hem till torpet. Efter honom övertogs S. Djurledet av sönerna, de båda ungarlarna Emil och Alvar. På V. Djurledet — ovanför Strand — bodde Anders Johansson — "Anders Orre" — och efter honom kom den förnöjsamme Erik Rehn med sin Hilda. Min bor Leif berättar om "Anders Orre" att han och skogsrättare L. Carlsson på skogsskolan genom sin ilska och allmänna barskhet var två av traktens mest fruktade personer. "Själ minns jag dem dock", tillägger Leif, "som de snällaste av farbröder och där ser man hur snedvinklig information om människor kan vara". Anders hade en dotter som hette Ester och som tjänade hos oss i början av 20-talet. Hon gifte sig så småningom med en lokförare i Mjölby. På Stocklycke bodde Pahlman med sin duktiga hustru Frida, som en gång i tiden startade det nu så välkända vandrarhemmet. Pahlmans är för länge sedan döda, och deras tre barn är tragiskt nog också borta.

En konstnär på Omberg

Under första världskriget bodde på Stocklycke även en konstnär vid namn Knut Borg med sin hustru Selma, och de kom att tillhöra mina föräldrars trogna vänner under de första ombergsåren. Borg hämtade sina motiv från ängen runt gården och från klipporna nere vid sjön. Enligt Far var han en mycket skicklig målare, och han lär också vara

representerad på Nationalmuseum. Emellertid hade paret det ytterst påvert och fick nog tidvis rent ut sagt svälta. De var mycket försynta och vänliga människor men verkade litet opraktiska och hjälplösa, och förmodligen var de för goda för denna onda värld. Trots sin fattigdom levde makarna mycket lyckligt tillsammans, och det var därför en stor tragedi när hustrun hastigt dog 1919 i spanska sjukan. Maken lämnade sedan trakten.

Denne Knut Borg, ej att förväxla med den mer kände Axel Borg, dog 1946.

Kronoparken — ett experimentalfält

Under mer än hundra år har en skogsskola funnits på Omberg, och det är då naturligt att kronoparken blivit ett slags experimentalfält, där nya rön och metoder under årens lopp tillämpats inom skogsskötselns olika områden: markberedning, plantering, självföryngring, beståndsvård, avverkning. I studiesyfte har även många främmande trädslag inplanterats på Berget, och det finns sannolikt få platser i vårt land som i likhet med Omberg kan uppvisa hela bestånd av så många "främlingar". Det är glädjande att man nu kunnat göra dessa lokaler tillgängliga för en större allmänhet genom utprickade naturstig. Genom sin särart har kronoparken Omberg alltid varit ett omtyckt mål för skogsfolk, och under vår tid passerade en jämn ström av besökande fackmän från när och fjärran. Sommartid förekom skogsexkursioner från olika föreningar och organisationer, då Far fick hålla vad han kallade sin "bergspredikan".

Mina bröder och jag arbetade under skolloven ofta i skogen, såvida vi ej var "grävlingar" hos Doktor Frödin och sållade fram benknötar och braktestrar på fyndplatserna runt Alvastra. Vi hade där 25 öre i timmen, och det var bättre än vad jag tjänade på huggning i skogen. Jag minns att för kastved fick vi 1,25 per m³ för barr och 1,50 för lövved. Massaved var ju något bättre och timmer bäst, men jag fick mest hålla på med att hugga pinnar. Det fanns en mycket fin tradition i Vadstena samskola på den tiden, att femte klassen varje vår fick komma ut på Omberg för två dagars skogsplantering. Jag har en minnesanteckning att turen kom till min klass den 9 maj 1921, och vi åtföljdes av Rektor Linnarsson och vår klassföreståndare, den snälla Fröken Eva Rejner. När skolan blev femklassig i början av 30-talet upphörde tyvärr denna begivenhet.

Människor på berget

Vid skogsskolan var antalet elever ca 20 per år, och där regerade fram till början av 20-talet den förut nämnde Skogsrättare Leonard Carlsson, vilken medföljt från Skogshall. Han var underlärare vid skolan och härjade som en dagkorpral för att ordning och reda skulle råda. Han hade mycket riktigt varit soldat en kort tid i unga år och som sådan varit med om något så unikt som att bilda spetsgård vid missdådaren Hjerts

Dunge av bokträd
på Höje ängar.

avrättning i närheten av Malmköping år 1876. Från 1920 och fram till skolans upphörande 1934 biträdde Far i tjänsten av sin trogne vän och medhjälpare, Jägmästare Thure Palm, som 1924 flyttade in i tjänstebostaden i Höje äng. Vid sidan av sin forstliga gärning var Thure Palm redan i unga år en framstående entomolog, och han har inom sin vetenskap förvärvat internationell berömmelse. För sina insatser promoverades han på sin tid till filosofie hedersdoktor vid Lunds Universitet. Han är numera bosatt i Uppsala.

På Höje finns en bostadsflygel, som på vår tid utgjorde tjänstebostad för en e.o. skogsrättare. Skogsrättare var i förbigående sagt en befattning inom Domänverket, som avsåg underlärartjänst vid skogsskolorna. Denna kategori kunde jämföras med kronojägare. År 1921 fick vi till granne K. E. Johansson och hans tyskfödda maka Frida. Mina bröder och jag kom med tiden att gå som barn i huset hos K. E. och Frida, och de blev ett slags reservföräldrar när våra egna var bortresta. De utgjorde en del av vår tillvaro, och otaliga är de jakter och upplevelser vi haft med den gode K. E. Omkring 1932 blev K. E. ordinarie kronojägare på reviret och flyttade då till bostället vid S. Djurledet, där han förblev till sin pensionering. Sedan vår familj lämnat Omberg var Johanssons vår förbindelselänk med den gamla hembygden, och deras gästfria hem stod alltid öppet för oss. Tyvärr gick K. E. bort hösten 1974 och vilar nu på V. Tollstad kyrkogård vid foten av sitt kära berg. Hans hustru är bosatt i Mjölby.

Ett omväxlande djurliv

Omberg var ju fram till början av 1800-talet en kunglig djurgård, men den tidens hjortstam är för länge sedan borta. På vår tid jagades främst svenskhare, som förekom tämligen rikligt över hela berget. I kanten mot slätten hade tyskahren (fältharen) börjat uppträda, men den höll sig där och gick ej så långt upp i skogen. Far var en ivrig jägare med tonvikt på jakt- och viltvård, och han lät vid flera tillfällen inplantera såväl svenskhare (från Gotland) som fälthare. Rådjur var det också ganska gott om, och stammen ökade stadigt. Räv var mer sällsynt beroende på att skinnpriserna på den tiden var mycket höga och gav jägarna fina extraförtjänster. Den stackars Mickel var därför ett över hela landet eftertraktat byte, och när någon ute i bygderna vintertid kom på

ett färskt rävspår gick man ofta man ur huse. Jag minns också att i början på 20-talet kunde man få upp till 5 kr. för ett ekorrskinn på torget i Vadstena.

Skogsfågeln var vanlig, och jag minns en spelplats i Bondfällan där det vimlade av tjädertuppar i de ljusa vårnätterna. Tyvärr har ju tillgången på tjäder och orre minskat katastrofalt över hela landet på senare årtionden. Under ett par år inplanterade Far fasaner, som vi delvis födde upp själva. De höll till i branterna vid Turisthotellet och Strand och tycktes klara sig bra under några år men försvann sedan, möjligen offer för tjuvskytta. Själva jagade vi aldrig några fasaner utan ville spara dem helt. I förbigående sagt tycker jag det är synd, att man ej i dag gör ett nytt försök att införliva dessa vackra fåglar med Ombergs djurvärld.

En dag en bit in på 30-talet sköt Far en ovanligt praktfull tjädertupp, som han ritade av på hallväggen på Höje. Far var nämligen en framstående djurteknare, och framförallt var han en mästare i att fånga djur i rörelse. Tyvärr finns ej mycket bevarat av hans penna, då han mestadels tecknade endast då lusten föll på och då på några lösryckta ark eller på ett läskapper eller på ett hörn av Östgöta-Bladet. Han hade nog tänkt sig att mer systematiskt ägna sig åt sin hobby på äldre dar, men en långvarig sjukdom invercade hindrande på hans ambitioner.

Då älgen var sällsynt

Vad beträffar vårt förnämsta villebråd, älgen, hade egendomligt nog ingen stam förekommit på Omberg fram till 1915 utan endast enstaka strödjur. Emellertid invandrade just det året en familj, som blev bofast och som förökade sig stadigt. Sannolikt skedde de närmaste åren även en ytterligare inflyttning. Allt var frid och fröjd över detta oväntade tillskott i faunan, men så började på 20-talet allvarliga älgskador att uppträda i bestånden. Bl. a. hade älgen fått smak på silvergran (Abies alba), vilket var så mycket mer olyckligt som detta var ett rot- och rötfast träslag, som i vissa utsatta lägen med fördel kunde ersätta vanlig gran. Till slut måste Far motvilligt be Domänverket om tillstånd att decimera älgstammen, och 1924 ägde den första älgjakten i historisk tid rum på Berget. Sedan dess har en viss avskjutning skett varje år, och trots att en överjägmästare på 40-talet hade ambitionen att älgen helt skulle utrotas på kronoparken, så finns såvitt jag förstår fortfarande en livskraftig stam kvar. Vad som däremot gått tillbaka i antal är naturligtvis rovfågel, och det är vemodigt att minnas hur jag som barn ofta kunde betrakta duvhök och glada i lufrummet ovanför Höje. Och längs branterna mot Vättern, bl. a. vid V. Väggar, häckade allmänt den nu nästan utrotade pilgrimsfalken.

Under sina år på Omberg jagade Far för det mesta med kronojägarna och med elever från skogsskolan. Andra jaktkompisar var Doktor Thörnquist i Vadstena, Bankdirektör Aronsson i Ödeshög samt den fryntlige veterinären Magnell. Vi bröder fick ju också så småningom följa med på jaktstigen, och vi bevarar många glada minnen från dessa upplevelser.

Ellen Key på Höje trappa med sin släkting friherre Axel von Otter.

Ellen Key, den mest namnkunniga

När jag rotar bland mina ombergsminnen kan jag givetvis ej förbigå Ellen Key, traktens mest namnkunniga person. Hon var vår granne och kom redan från de första åren att tillhöra mina föräldrars tillgivnaste vänner. Ellen Key hade ju hur moderna åsikter som helst, men när det gällde tekniska nyheter var hon mycket reaktionär. Någon har t. o. m. liknat henne vid Rääf, "ydredrotten". Telefon ville hon inte veta av, och kommunikationerna mellan Höje och Strand fick därför ske på skrivna lappar. Många gånger fick jag skena som en skottspole med dessa depescher, men i sanningens namn blev jag ofta rikligt belönad på Strand. En jul minns jag att jag traskade iväg med min bror Hans vid handen för att överlämna en hare som gåva. Vi blev väl mottagna och parkerades vid ett stort gottebord, medan Ellen Key drog sig tillbaka till ett angränsande rum. Där sprakade en brasa, och vi kunde höra hur värdinnan ägnade sig åt högläsning bland sina trogna. Hon glömde naturligtvis bort oss, varför vi i lugn och ro kunde smörja kråset och knäcka nötter som ekorrar ända till dess den snälla Malin kom och sakta föste ut oss i vinterkvällen.

I sina meddelanden använde Ellen Key ett färgrikt språk och en bisarr stavning, som framgår av de osammanhängande stumpar jag här citerar.

Den 23/12 1923: "Strand, Kära vänner tack. Det var just min mening att sända Er en hälsning i dag och så kommer Era rara pysar! Och en präktig Jösse! Tack för Er vänlighet! På nyår kommer jag pilande... Och vad Ni allt måste känna första julen i nya hemmet (det var alltså efter branden på Höje) är mycket av svårt, annat av ljuvt. Må julen få vara ostörd och ljus! Er o. s. v." Sedan kommer ett dråpligt PS: "Tro ej vad Ni läsa om Miss Bren, hon är förtjusande, jag ska tala om hur söt hon är och alls ej i 'byxor'! bara vanlig sportdräkt." Och så en lapp till Far, datum okänt: "Käre Torvald. Med stort nöje Ja. Och på natten kan jag ha 2 kvins hos mig i härberge! Det blir roligt. Stor hälsning från bokarna i lunden. Din E. Key."

Man kan fråga sig oroligt vad detta var de kokat ihop. Det var typiskt för henne att hälsa från "bokarna i lunden". En inbjudan till Strand den 2 september 1923 slutar hon med "Välkomna till Era tillgivna fränder på Strand beder den ödmjukaste av Torvalds undersåtar på BÄRGET". Och så till slut ett brev med okänt datum: "Käre o. s. v. Jag har nu varit hemma en vecka, har hälsningar från Ada (system) och Her-

man och ville veta 1) hur Ni mår, om Ni ej vilja se ned till Strand efter denna månadens mitt och råka min bror, som är hos mig i sommar och är en väldig jägare, samt låta mig veta vad jag skall betala för lärkbjälkarna? Och nu stjal jag Galliordia och Duvan i arken! P. S. Jag tordes inga ta! Men PHAN ska ta Dig om Du ej kommer ned till Strand med Galliordia i ena och Aconitum i andra TASSEN! Amen!" Mycket av detta är kinesiska för mig men det visar i varje fall hennes stil.

Vandrare som avskydde bilar

Ellen Key älskade att fotvandrade lika mycket som hon avskydde bilar, och när jag ibland var ute med mina lekkamrater och plockade bär kunde vi stöta på den satta gestalten på stigarna ovanför Strand och Turisten. Hon brukade vara klädd i en lodenkappa med topphatta på huvudet och stödde sig på en enorm vandringsstav, som var utsirad som en totem-påle. Det har skrivits en del om Ellen Keys utseende och snutfager var hon kanske ej, men när vi möttes någon gång och jag hälsade artigt som jag blivit lärd, då förvandlades hennes av ansträngning litet barska uppsyn. Hon brukade då lägga handen på mitt huvud och så log hon vänligt med ögonens milda glans som om hon var upplyst inifrån. Hon tycktes utstråla en oändlig godhet, och som jag minns henne då var hennes ansikte skönast bland kvinnors. På sina vandringar åtföljdes hon av St. Bernhardshunden Wild, en beskedlig best med oändligt sorgmodiga ögon. Det var noga att jag också hälsade på Wild. "Nu ska gosarna hälsa på varandra, Wild von Silversvans och hedersgossen Stig" kunde det heta. Jag klappade Wild pliktskyldigast på skallen och han tackade med att ymnigt slicka mig i ansiktet. När Wild mätt av år och ära och pepparkakor gick till de sälla jaktmarkerna efterträddes han av en tik av samma märke, Gull von St. Bernhard. Fast jag bara var ett barn tyckte jag Ellen Key var litet "glyttig" när hon behandlade sina hundar som mänskliga varelser. Hemifrån var jag ju van vid att våra jakthundar skulle veta sin plats, och Far brukade huta åt dem om de tog sig friheter med att "hund ska vara hund".

Ellen Key älskade skymningen, och eftersom hon trogen sin åskådning vägrade att dra in el-ljus blev det ganska skumt på Strand när kvällen kom. För att hennes gäster inte skulle bryta armar och ben av sig i trapporna hade hon hittat på att dra ett kritstreck på nedersta trappsteget. Hon tyckte mycket om att sitta framför brasan, och när hon var på hemväg från sina utflykter på Berget kunde man ibland se henne komma släpande på torra grenar och kvistar att elda med.

Mitt eget tankeutbyte med Ellen Key var ej alltför livligt vad jag minns. Någon gång kunde hon mana mig att hedra mina föräldrar, men det var för mig ingen ny förkunnelse då vi på den tiden läste katekesen till förbannelse. Mer intressant var då det råd min bror Hans fick när han skulle lämna hemmets trygga vrå och ge sig ut i världen, närmare bestämt till Vadstena och samskolan där: "Om Dina kamrater blir stygga mot Dej, så ska du bara förakta dom."

Från min barndom finns det få som gjort så starkt intryck på mig som Ellen Key, och ändå begrep jag inte eller kunde ej fatta vari hennes storhet bestod. På något oförklarligt sätt kände jag mig trollebunden i hennes närhet, och det var kanske det primitiva barnets omedvetna reaktion inför det genialiska.

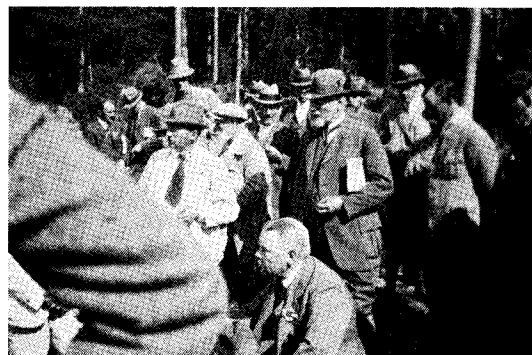
Elden lös på Höje

En lördagskväll i februari 1921 kom elden lös på Höje, och huset brann ned till grunden. Jag var just då på väg hem från skolan i Vadstena, och på tåget såg jag i den kalla vinterkvällen hur himlen färgades röd av lågorna från mitt brinnande hem. Förvisso ett dystert minne. Den husvilla familjen fick en fristad hos våra trogna grannar, Ingvarssons på Alvastra Kungsgård, som visade oss en storartad gästfrihet. Under några månader hyrde vi en lägenhet i Ödeshög, och flyttade på försommaren tillbaka till Berget och den s. k. palmska villan. Våren 1922 började nya Höje att resa sig ur askan. Det uppfördes av Arthur Johansson på Skedet efter ritningar av Torben Grut. Vår inflyttning i det nya hemmet fick en dramatisk upptakt. Hans hade av någon anledning klättrat upp på hustaket och fastnat med händerna i el-ledningarna. I förskräckelsen dråsade han i marken, och mer eller mindre livlös fördes han i all hast till Vadstena. Efter ett par dagar var han dock tillbaka igen, åtskilligt mörbultad och blåslagen men utan inre skador.

En epok slutade 1934

På hösten 1934 nedlades skogsskolan och därmed avslutades en epok i Ombergs historia. Utan skolan var reviret för litet för att fortsätta som en självständig bevakning, och det överfördes först till Karlsby, senare till Linköpings revir. Personalen skingrades och mina föräldrar flyttade till Linköping, sedan Far gått på övergångsstat.

Det är nu länge sedan mina bröder och jag framlevde vår barndom på Omberg, men vi återvänder dit så gott som varje år för några korta

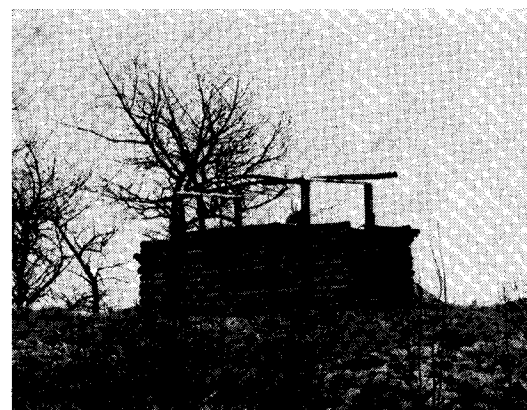

En skogsexkursion på Omberg 1921. Sittande i mitten den kände politikern amiral Arvid Lindman.

nostalgiska betraktelser. Vi lockas till de gamla bekanta platserna med de sällsamma namnen: Ragel, Elvarum, Portbola, Bondfällan, Surmosen, Mörka Hål, Örnslid, och vi söker oss givetvis till Höje. Efter vår avflyttning har huset långa tider stått övergivet, och risk fanns kanske att det skulle förfalla, men sedan någon tid användes det som kursgård av Nykterhetsrörelsens scoutförbund i Östergötland, som träffat ett långsiktigt arrendeavtal med Domänverket. Genom AMS-bidrag har byggnaden renoverats, och dess bestånd förefaller nog vara säkrat för avsevärd tid framåt.

Det är därför glädjande att Höje åter blivit ett levande hem, vars invånare så väl beflitar sig om att vårda denna minnesrika plats.

* * *

Rävfälla vid Gyllinge, Ödeshög. Byborna hade då bilden togs sex sådana fjällor i bruk.